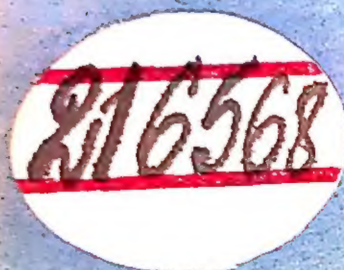
244

P

UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI
FACULTATEA DE ISTORIE-FILOSOFIE

VASILE MORAR

DEPĂȘIREA SENSULUI NORMATIVITĂȚII ÎN TEORIA ETICĂ

— Rezumatul tezei de doctorat —

Conducător științific :
Prof. univ. dr. NICULAE BELLU

BUCUREŞTI 1983

UNIVERSITATEA DIN BUCURESTI
Secretariat

Nr.______ din __________ 1983

Către,

____

Vă facem cunoscut că în ziua de __________ 1983 orele _____ în __________________________ Facultății de istorie-filosofie __________ din București, va avea loc susținerea tezei de doctorat a tov. VASILE MORAR cu tema:

DEPASIREA SENSULUI NORMATIVITATII IN TEORIA ETICA

în vederea obtinerii titlului de doctor în filosofie

In conformitate cu Instructiunile privind conferirea titlurilor științifice în Republica Socialistă România, aprobate prin Ordinul Ministrului Educației și Invățămîntului nr.18 din 19 ianuarie 1968, vă trimitem rezumatul tezei de doctorat cu rugămintea de a comunica în scris observațiile Dv. pe adresa: Universitatea din București - DOCTORAT - B-dul Gheorghe Gheorghiu-Dej nr.64 și a participa la susținerea tezei.

R E C T O R,
Prof.dr.Ioan-Iovit Popescu

SECRETARUL SEF AL UNIVERSITATII,
Elena Ivan

R E Z U M A T

Lucrarea de față năzuiește să fie o modestă contribuție la cunoașterea problematicii morale contemporane, accentul deosebit căzînd asupra relevării - prin aplicarea metodologiei materialist dialectice și istorice - modului în care s-a produs novum-ul moral în general, cel socialist în special. Demersul ontologic s-a împletit astfel cu o încercare permanentă de a stabili tipologii globale ale sistemelor valoric-normative, desprinzînd, în acest fel, din istoria reală a etosului, sensul de adîncime, tendințele, constantele.

In analiza sensului și a tipologiei normativității morale s-a plecat de la premisa că, mutațiile produse odată cu instaurarea orînduirii socialiste sînt posibile datorită unei noi situații existențiale și morale elementare, în care, "libertatea omului de a acționa în mod conștient pentru afirmarea personalității sale, pentru făurirea propriului său viitor"1/, se asociază tendențial cu o normativitate deschisă spre recomandare și permisivitate, ce prelungește emancipator totodată, toate interdicțiile valide ale trecutului, cele care s-au stocat în fondul ascendent al procesului de umanizare.

Conștienți de dificultatea temei și de limitele pe care le incumbă procedeul tipologizării, îndrăznim totuși, să sperăm că am luminat și explicat, într-o oarecare măsură, complexul proces al deplasărilor semnificative din sfera valorilor și a instituirilor normative pe care socialismul și comunismul le-a făcut posibile.

1/ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura Politică, București, 1975, p. 166.

C U P R I N S

Capitolul Tradiţional şi prospectiv în teoria etosului socialist se divide în două paragrafe, în cadrul cărora investigaţia se centrează, pe de o parte, asupra evidenţierii deplasărilor şi mutaţiilor istorice în sistemul de norme şi valori morale, iar pe de altă parte, cercetarea întreprinsă surprinde sensul normativităţii morale în etosul presocialist şi în cel socialist. Metodologic, s-a considerat astfel că, pentru relevarea naturii şi esenţei etosului tradiţional - în contextul mai larg al tezei acela de a surprinde procesul complicat, contradictoriu şi dramatic al genezei contemporane a unei noi moralităţi - este necesar să se analizeze mutaţiile produse în universul valoric-normativ, începînd cu zorii epocii moderne şi pînă în epoca actuală. Aceasta deoarece afirmarea în plan ontic al noii morale nu se face pe un teren gol, ci prin confruntare şi asemănare, prin continuitate şi discontinuitate, printr-un raport dialectic între negativitate şi pozitivitate în evoluţia istorică a etosului. In această ordine de idei, ceea ce a interesat a fost ca din perspectiva unei ontologii morale să se determine structura tipologică a etosului burghez atît în faza lui de confruntare cu cel feudal-religios cît şi în fazele sale ulterioare cînd morala practică a acestei societăţi este marcată inexorabil de poziţia de clasă dominantă a burgheziei. S-a insistat în cuprinsul capitolului asupra faptului că, ambivalenţa proprie moralelor practice anterioare (ca dealtfel şi expresia lor în planul sistemelor normative şi în general teoretice) presupune totoda-

tă atît ca, în faza "preponderenţei pozitivităţii" să nu se omită şi laturile negative, cît şi ca, în faza "predominării negativităţii" să nu se nege prezenţa oricăror laturi pozitive, ceea ce înseamnă că, în orice analiză critică trebuie să se surprindă inevitabil relaţia dialectică ce se instituie între elementele <u>moştenirii</u>, ale <u>inovaţiei</u> şi ale <u>proiectării morale</u>. Aceste elemente prezente asimetric la intersecţia dintre etosul feudal şi cel burghez în ambele sale faze sînt evidenţiate atît făcînd apel la planul general cît şi la cel specific evoluţiei României. Se avansează următorul model tipologic al acestui sistem valoric-normativ:

Morala practică feudal-religioasă	Morala practică burghez-laică	
	Ca morală a unei clase revoluţionare	Ca morală a unei clase dominante, represive
Contemplare	Acţiune	Acumulare
Supunere în faţa dogmei	Apologia raţiunii	Raţionalitate a dominaţiei
Ascetism	Reabilitarea plăcerii	Pragmatism, utilitarism şi hedonism
Negarea omului ca individualitate prin servaj şi supunere religioasă	Cultul individului	Egoismul elitist şi masificarea
Legitimarea coerciţiei statului feudal	Legitimarea intereselor societăţii civile	Manipularea în scopul menţinerii sistemului
Ascultarea	Voinţa liberă	"Libertarea negativă"
Fericirea ca negare a existenţei pămînteşti pentru viaţa de apoi	Fericirea ca existenţă intermundană	Fericirea ca realizare în sensul lui a avea şi nu al lui a fi

Detaliind pe larg această schemă tipologică pentru a evidenţia natura şi funcţionalitatea sistemului de valori şi norme proprii dezvoltării capitalismului sa arătat că acest caracter contradictoriu nu rezultă din datele esenţiale general-antropologice, ci din condiţiile însăşi ale existenţei sociale tipice capitalismului dezvoltat şi tardiw, care produce inevitabil în proporţie de masă, alienare, anonimizare, anomie. In acest context problematic se evidenţiază novum-ul moral adus în prim plan prin revoluţia socialistă care, înlătură ambivalenţa etosului burghez, neagă negativitatea sa şi valorifică critic-revoluţionar toate elementele valorice ce s-au structurat în fondul de valabilitate general-umană. In acest

./.

sens, se arată că, istoric, singură revoluția socialistă este cea care suprimă radical, din temelii însăși fundamentul genetic, baza inerent contradictorie de producere și autoreproducere a universului valoric burghez și a tipului său de normativitate socială și morală.

Pe aceeași linie a evidențierii <u>sensului</u> și a conținutului pe care-l are acest tip istoric de sistem valoric se analizează, în continuare, modelul tipologic a normativității morale în două ipoteze: cea a etosului tradițional interdicțional și a celui socialist, deschis al transparenței.

Urmărind sesizarea la nivel tipologic global a sensului normativității tradiționale presocialiste se constată că se produc în acest caz următoarele procese semnificative: a) opacitatea sistemului normativ real la sensuri nerestrictive,permisive ; b) raportul funcțional dintre normă și valoare este inevitabil afectat de ascunderea conținuturilor sociale și umane care stau la baza activității de evaluare normativă a societății, clasei sau comunității ; c) instituirile evolutive și normative se distanțează <u>de</u> și intră în coliziune <u>cu</u> stările de fapt producînd starea de criză morală (care este în acest sens o rezultantă multiplu condiționată a nepotrivirii dintre stările de fapt și valorile, principiile, normele morale în funcțiune) ; d) fiind conexată la procesul de înstrăinare și fiind expresie a acestuia, normativitatea proprie relațiilor de dominație tinde să se asocieze cu gîndirea și practica religioasă, cu gîndirea mitică și cu idealismul obiectiv ; e) la limită, acest tip de normativitate accentuează predilect forma restrictivă a normei și eludează funcția ei coezivă, activântă asupra subiectivității,instructivă și constructivă pentru conștiința și comportamentul uman. Tipul acesta istoric de normativitate în cadrul căruia etosul burghez timpuriu și tardiv se înscriu cu unele note diferențiatoare se caracterizează printr-o inerentă disimulare interioară a conținuturilor. Disimularea derivată <u>din</u> și expresie <u>a</u> proceselor înstrăinării va genera prin intermediul acesteia nevoia de a ascunde faptul că, menținerea și extinderea imperiului mijloacelor produce în esență o normativitate coercitivă sau închisă între niște limite care nu se înrădăcinează în imperiul libertății ci, în acela al pseudolibertăților trăite compensator, cît timp eliberarea nu funcționează ca un principiu practic interior al întregii dezvoltări istorico-sociale - normativitate care se extinde de la domeniul muncii și pînă la cel al relațiilor interdividuale directe. Demersul socialist ca proces de dezalienizare și dezînstrăinare se caracterizează prin refacerea fireas

că a legăturii dintre scopuri şi mijloace şi prin aceasta - prin medierile necesare şi a raportului dintre ceea ce este şi ceea ce trebuie să fie în planul existenţei umane, sociale şi individuale. Pe acest temei general se bazează explicaţia marxistă despre societatea comunistă ca societate al cărei mod de organizare se realizează pe alte mecanisme integratoare decît cele anterioare, şi pe rolul pe care şi-l va asuma conştiinţa individuală emancipată în interiorizarea necesităţii sociale, într-un atare context.

Cadrul bazal al deplasării de sens în acest proces se produce şi prin schimbarea funcţiei legitimatorii a conştiinţei de clasă, fiindcă, în societăţile anterioare, vechile clase posedante găseau în înstrăinare propria putere şi se recunoşteau numai prin această înstrăinare, în timp ce, demersul socialist se defineşte prin opoziţie, ca o putere, ca o forţă neînstrăinată, liber asumată, normativizînd chiar practica procesuală de luare în posesie a puterii omului de a dispune de sine.

La nivelul tendenţial noua societate impune astfel, în planul real al istoriei: a) o descătuşare a normativităţii din cadrele anterior instituite ce activau procese disimulative ; b) un consens dinamic al conţinuturilor enunţurilor prescriptive şi imperative, cu viaţa reală ; c) crearea unei normativităţi transparente al cărui ax director îl constituie raportul de conjuncţie necesară dintre ceea ce valorile şi principiile exprimă explicit prin limbaj şi ceea ce ele vizează şi realizează în mod efectiv în intimitatea densă, fluidă a instanţelor vieţii. Un asemenea înţeles al normativităţii disloca sensul tradiţional şi convenţional al acesteia, prin care normelor nu li se vedea şi recunoştea decît funcţia limitativă, fără se se vadă şi întrezărească faptul că ele sînt , un moment necesar în procesul de geneză, gestaţie, creaţie şi cristalizare a valorilor noi. Tocmai de aceea, în lucrare se arată că, modelul general al mutaţiilor istorice ce se produc în interiorul normativităţii morale poate fi sesizat şi descris plecînd de la nivelul teoriei marxiste despre societate, avînd în vedere permanent tendinţele genuine care s-au ivit în cîmpul vieţii prin practica reală a proceselor de emancipare, procese pe care socialismul le-a iniţiat şi pe care tinde în mod necesar să le augumenteze progresiv pe măsura maturizării instrumentelor sale de autoreglare şi autoperfecţionare.

Ca tipuri generale de normativitate - criteriul de distingere al calităţii fiecărui moment în parte, constituindu-l modul în care cîmpul moral s-a deplasat sau nu spre om şi spre valoarea în sine

a individualității sale[1/] - cele două ipostaze(A. cea tradițional interdicțională și represivă și B. cea socialistă a transparenței și deschiderii) - se configurează astfel :

A	B
1 - normativizarea ca "forță negativă", interdicțională	1' - normativizarea ca "forță pozitivă", ca rezultat și ca stimul al emancipării umane
2 - disimularea ca moment interior al normativității și al proceselor de normativizare	2' - transparența ca alternativă socialistă a normativității
3 - activarea caracterului rigid (ritual) al normei și/sau relativizarea ei	3' - activarea potențialului afirmativ al normei ca act uman elementar
4 - detașare a normei de valoare	4' - raport de solidarizare necesară între procesele de evaluare și instituirile normative
5 - produce discrepanță (conflict) între "autoritatea normei" și autonomia indivizilor	5' - autoritatea normei este convergentă cu afirmarea "forțelor esențial umane"
6 - coliziunea interioară dintre stările de fapt, norme-valori-principii se traduce în comportament prin crearea de strategii de disimulare	6' - compatibilizarea dinamică și stadială a sistemului cerințelor sociale și individuale cu sistemul de norme-valori-principii, se traduce în comportament prin crearea de mecanisme de autoactualizare, astfel încît individul este adus în situația de a face din contradicțiile ființării sale un factor de progres
7 - generează individualism și utilitarism	7' - generează dezvoltarea individualității umane și resemnificarea valorii de "util"
8 - blocarea inovației sau deturnarea ei	8' - creativitate și creșterea cîmpului de semnificare și influențare a moralei

Primul tip istoric de normativitate - global evaluat pînă acum, din care am reținut, evident, doar ceea ce reprezintă

1/ Vezi în acest sens Niculae Bellu, Norme și valori în etosul socialist. In: Revista de filozofie nr.1/1981, p. 43-47.

partea constantă, rezistentă, fără să fi putut insista asupra elementelor particulare ivite în mersul etosului practic în cadrul grupurilor umane,-prin natura interrelaţiilor lor situate înspre nucleul acestei tipologii sau, înspre marginile ei - în cadrul căruia etosul burghez timpuriu sau tardiv se înscriu dîndu-i cea mai exemplară, paradicmatică formă, este caracterizat printr-o disimulare interioară a formei şi a conţinutului său. Axul pe care s-a clădit l-a constituit cadrul existenţial care a stat şi la baza genezei şi funcţionării valorilor morale, valori aflate, după cum s-a văzut, într-un raport de inevutabilă legătură tensivă cu normele.

In acelaşi timp, tendinţa istorică nouă a normativităţii morale este aceea de a-şi schimba sensul trecînd de la structura ei traditional interdicţională, care intr_un fel a dominat lumea de la vechile coduri moral-religioase pînă acum, la o structură deschisă spre recomandare şi permisivitate; structura aceasta a asimilat, totodată, interdicţiile, preceptele prohibitive ale trecutului (să nu ucizi! să nu furi!) şi tinde să le subordoneze unui nou trebuie, constructiv şi emancipator, acela al angajării responsabile în viaţa socială şi personală, în muncă şi în administrarea avuţiei obşteşti, în grija faţă de om (de fiecare om) şi de sine, ca valori existenţiale şi morale elementare ale noului moment istoric.

Putem conchide că deplasarea istorică s-a realizat: de la preponderenţa normativizării ca "forţă negativă" interdicţională, la un tip de normativitate ce accentuează "forţele pozitive", emancipate ale omului; de la inerenţa disimulării ca moment în actele de valoare şi normare a situaţiilor complexe de viaţă, la realizarea unei normativităţi deschise care pune accentul pe caracterul instructiv, stimulator şi constructiv al normelor; de la activarea preeminentă a caracterului rigid, inerţial şi ritual al normei (care se poate însoţi adesea de o intrare în disoluţie generatoare de relativism - la rîndul lui bază pentru anomie) la activarea valenţelor, potenţelor afirmative ale normei ca act uman elementar, ca model, ca prototip ideal de acţiune ce-l fac pe individ să

se manifeste în calitate de participant la viața morală autentică; de la o producere spontană, greu de evitat și controlat în consecințe, detașare a normei de valoare, la realizarea dinamică a unui raport de solidarizare necesară (nu doar dezirabilă) dintre procesele de evaluare-valorizare și instituirile normative; de la conflictul inerent produs între autoritatea de fapt a normei și realizarea autonomiei indivizilor, la convergența, mereu refăcută a autorității normei, cu "forțele esențiale umane" obiectivate în actele de comportament ale unui individ autonom; de la inducerea unor strategii de disimulare în comportament, strategii datorate opacizării legăturii dintre stările de fapt și complexul funcțional norme-valori-principii, la realizarea unor cadre de manifestare propice - atît de ordin normativ propriu-zis cît și nenormative sau paranormative - a mecanismelor de autoactualizare ale personalității, de laasocierea inevitabilă a unui tip de normativitate cu fenomenele de individualism și cu atitudinile utilitarist-pragmatice, la un tip de normativitate care se asociază cu dezvoltarea forțelor, aptitudinilor, capacităților individualității umane, și în același context, cu resemnificarea valorii de"util"; în sfîrșit, (seria acestor determinări tipologice poate fi lărgită dincolo de dualitățile enumerate pînă acum) primul model global de normativitate, se caracterizează, mai degrabă, printr-o respingere a tendințelor inovatoare, în timp ce, prin opoziție cel de al doilea tip (model) istoric de normativitate tinde să recunoască și să valorizeze lucid noile cîmpuri prenormative, sau în curs de normativizare, admițînd, totodată, creșterea orizonturilor de semnificare și influențare ale moralei, dincolo de limitele anterior statornicite.

O trăsătură specifică a normativității morale în socialism derivă din însăși caracterul necesar dinamic și prospectiv al

acestui tip istoric de morală, față de celălalt model preponderent inerțial și retroversiv. Dinamicitatea este, în acest caz, nu numai un atribut al existenței, al complexei legături care se constituie între cascada revoluțiilor în curs (socială, științifică-tehnică și cultural-informațională) ci, și a modului în care structurile normative se adaptează și răspund solicitărilor existenței. Aceste solicitări se traduc în instituirea unor cerințe de ordonare, de semnificare a diversificării și accelerării fără precedent a situațiilor de viață. Caracterul dinamic al normativității în noile condiții va fi chemat totodată să activeze și să potențeze, integrarea socială și morală a indivizilor. In acest context, problema morală care se pune este aceea a stăpînirii și a inoculării cu sens a dinamicității, altfel spus, problema impusă este aceea de a crea acele modele optime, acele sinteze de experiență umană practică care să funcționeze ca modalități,intime, discrete sau evidente, de adaptare a omului la condițiile vieții și existenței sale. Adaptarea însă, înseamnă, în acest caz, socializare normativă, care tinde în mod necesar să nu fie doar reproducere a trecutului, înscriere inerțială și relativ pasivă în cadrele existenței, ci, o socializare prospectivă. Caracterul dinamic și prospectiv al normativității este vizibil astfel în chiar cîmpul vieții sociale și culturale, care devine, în ansamblu, un teren al creației colective, al unei creații orientată[1/] spre cîmpul cuceririi posibilului uman, plin de sens ascendent, emancipator.

Sensul intern dinamic și prospectiv al normativității socialiste se evidențiază și prin faptul că, principiile și normele morale, încep treptat să se transforme în mijloace prioritare și dominante de reglementare a întregii vieți și activități sociale. Morala și funcția ei normativă se întrețes astfel - în dinamica situațiilor de viață - cu întregul proces de evaluare a existenței de către om, și exprimă totodată, sensul creator al acestui proces, de "forță pozitivă", stocată la nivelul convingerilor, atitudinilor, regulilor, preceptelor, valorilor și principiilor. In același timp, această situație istorică, în care principiile și normele morale sînt introduse în cîmpul noii raționalități sociale și participă la consolidarea ei alături de valori fundamentat umaniste, se conjugă cu un caracter unitar al conținutului, al valabilității

---

1/ Vezi în acest sens Stoica Stelian, Normă și valoare morală. In: Revista de filozofie, nr.1/1981, p. 47-50.

şi obligativităţii lor pentru toate sectoarele vieţii şi activităţii sociale. In acest fel, ele intervin ca un factor coagulant, încărcat de semnificaţii convergente în procesul de omogenizare morală şi culturală din societate. Iar, omogenizarea morală şi cea culturală, la rîndul lor, ca realităţi fluide şi ascendente vor determina prin propriile mecanisme de funcţionare, noi valabilităţi şi noi cerinţe normative.

O esenţială mutaţie care intervine în natura normativităţii socialiste a moralei se constituie prin conjuncţia inedită, în proporţie de masă, a moralei cu emanciparea, a normativităţii cu libertatea şi cu procesele de eliberare. In acest mod, normativitatea amplifică organizarea activităţilor în interes uman general, iar axul dinamizator al acestui proces este deţinut de spiritul revoluţionar, temei şi criteriu în stabilirea graniţelor de separaţie dintre limitativitate - restrictivitate şi libertate. In aceeaşi ordine de idei, tendenţial, accentul în noua societate nu se mai pune prioritar, sau exclusiv, pe procesul de acceptare şi asimilare a principiilor şi normelor ci, mai ales pe calitatea activităţii de normare. Intîiul sens se asociază preponderent cu o libertate doar recunoscută pasiv, în timp ce, cel de-al doilea se asociază cu o libertate asumată responsabil, critic şi autocritic.

In lucrare se argumentează ideea conform căreia analiza mutaţiilor şi a tendinţelor noi care apar în caracterul normativităţii morale în socialism se corelează inerent cu analiza deplasărilor produse în sfera valorilor. Din punctul acesta de vedere, interesează, prin urmare, nu numai cum s-a realizat ca tendinţă trecerea de la un tip istoric de normativitate de altul superior, ci, şi modul în care cîmpul axiologic s-a primenit în sfera valorilor vitale şi a tuturor valorilor al căror loc de geneză şi manifestare îl constituie relaţiile interumane. Tocmai de aceea, avînd ca bază de plecare realitatea dinamică şi prospectivă a noii orînduirii, "în care omul reprezintă figura centrală, preocuparea primordială"1/, am întreprins, în limitele unui demers ontologic, o operaţie de evidenţiere la nivelul situaţiei morale elementare a socialismului, a mutaţiilor survenite în : a) cîmpurile de valorizare a componentelor vitale şi în conexiunea necesară a acestora cu un nou şi inerent sens moral ; b) în interiorul dimensiunii etice a relaţiilor interumane directe şi a celor intergeneraţionale (v. III Reevaluări semnificative).

1/ Nicolae Ceauşescu, Cuvîntare la încheierea lucrărilor Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român - 23 noiembrie 1979. In: România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate, vol.19, Editura Politica, Bucureşti, 1980, p.297.

a) Considerîndu-se că funcţia ontologic primară fondatoare a valorii economice - ea însăşi restructurată radical în societatea socialistă - nu implică o ierarhie valorică de natură să deprecieze unele clase de valori, în speţă cele vitale, se analizează în acelaşi context,modul în care vitalul nu este neutru din punct de vedere moral în noua societate. Totodată, operînd o incursiune în perioadele precedente şi în realitatea capitalismului tardiv se aduce în prim plan ideea contradicţiei ireconciliabile dintre vital şi moral în condiţiile în care suporturi obiective augmentează - şi prin intermediul unei normativităţi specifice - tensiunile dintre aceste planuri. Socialismul întăreşte şi prelungeşte viziunea integralităţii fiinţării umane, în cadrul căreia valorile vitale se află în raport de conexiune necesară cu valorile morale şi cu valorile estetice. Astfel, se arată în lucrare, rolul tuturor formelor de obiectivare ale omului de-a deveni adevărate pîrghii ale vieţii, se traduce în noua societate, printr-o satisfacere permanent îmbogăţită a sarcinii de-a augmenta starea fizică şi psihică, sănătatea, tonusul indivizilor, ca o problemă, simultan socială şi morală. Intr-un asemenea demers practic - real al societăţii, valorile vitale ţind să aibă atît un rol perseverativ cît şi unul amplificativ pentru subiectul valorizator. Primul rol se topeşte în şi contopeşte cu cel de-al doilea, sporind astfel solidaritatea, coeziunea necesară dintre nivelele fiinţării umane înspre integralitate şi completitudine. Astfel, la nivelul valorii morale, valoarea vitală se condensează, se cristalizează într-un concentrat de experienţă umană care înalţă, îmbogăţeşte şi intensifică subiectivitatea, îi asigură echilibrul. De fapt, glisarea liberă între vital şi moral tinde să se producă permanent, relaţia fiind continuu biunivocă: accentuarea laturii morale în subiect are drept consecinţă creşterea sentimentului forţei, a tonusului vital, prin trăirea activă a stării de încredere pe care o dă realizarea valorii, după cum, accentuarea practică a vitalităţii se răsfrînge pozitiv, amplificativ şi perseverativ asupra subiectului. Rezultă - se insistă în lucrare - că în noul spaţiu valoric - normativ şi în practica însăşi a fiinţării umane, componentele vitalităţii nu sînt date primare care abia urmează a fi valorizate, ci sînt valorizate tot mai mult şi în virtutea faptului că sînt integrări necesare ale momentelor de evaluare morală.

Concluziv, la acest capitol, se arată că, realizarea valorilor vitale, a sănătăţii, a tonusului vital, a frumuseţii fizice a oamenilor, a prospeţimii fizice şi spirituale, se produce în funcţie de capacitatea reală a societăţii de-a satisface raţional şi prospectiv nevoile şi trebuinţele fundamentale. Or, însăşi deplasările de

semnificații de la acest nivel se întind pe o paletă foarte largă, de la nevoile "primare" la cele de visare și contemplație estetică a lumii. Acestea din urmă se testează ca veritabile cuante ale valorilor vitale, prin faptul că absența lor este resimțită în plan individual printr-o stare de așteptare, ceea ce denotă că ele s-au instituit deja în sistemul expectațiilor cotidiene ale omului în fața vieții, și sînt pentru om expectații vitale, impregnate, infuzate moral în chiar substanța lor.

Restructurarea atitudinii omului față de viața sa este analizată din perspectiva conceptului de calitate morală a vieții la nivelul situației morale elementare a socialismului. Fără să se eludeze importanța indicatorilor nivelului de trai, ecologic ș.a. s-a insistat - din perspectiva evidențierii elementelor de evaluare non-tradițională - asupra unui indicator de mare relevanță pentru calitatea morală a vieții de adîncă și contemporană complexitate: diversitatea și diversificarea spațiilor de viață. Diversitatea și varietatea vieții este considerat un esențial indicator pentru surprinderea în profunzime a nivelului atins în emanciparea umană. Considerîndu-se că varietatea vieții are o capacitate ambivalentă (poate constitui un temei, o condiție pentru trăirea cu conținut bogat a vieții, oferind baza pentru multilateralitate și completitudine, sau, din contră, în anumite condiții, putînd fi bază pentru fragmentaritate și incompletitudine) s-a arătat că, inocularea cu sens emancipator, care conferă autenticitate trăirii, trebuie să se realizeze în toate zonele existențiale ale omului, atît la nivelul activităților organizate, raționalizate, formal-instituționalizate, cît și în activitățile informale. Societatea socialistă, spre deosebire de cea capitalistă, canalizează constructiv diversitatea, prin prezența în adîncimea curentului vieții sociale a interesului comun, ne-antagonic, a compatibilizării substanțiale în timp, a ansamblului de variabile obiective și subiective, care dau finalmente configurație omului nou.

b) Intr-un paragraf aparte, intitulat "Noi dimensiuni etice în sfera relațiilor interindividuale directe. Transparența", sînt aduse în prim planul argumentării noi date despre mutațiile semnificative produse în instanța relațiilor interumane din perspectiva instituirii unui inedit sens în dezvoltarea și afirmarea sistemului valoric-normativ. Este analizată pe larg ideea, conform căreia, putința obiectivă a înrădăcinării noii morale, prin propriile-i instituiri teleologice care o susțin, este dependentă cauzal de modul în care funcționează progresiv toate relațiile sociale și de producție, dependentă, în ultimă instanță de efectele mediate ale organizării științifice a societății, de ascendența noii raționali-

./.

tăţi, care-şi impune treptat criteriul său universal - satisfacerea trebuinţelor esenţiale ale omului ca scop în sine. Astfel, se arată că, sesizarea raportului de dependenţă dintre dimensiunea etică a relaţiilor sociale şi semnificaţia etică a relaţiilor interindividuale directe, va fi în funcţie nu numai de sensul uman inextricabil al noului tip istoric de raţionalitate, ci, şi de raportul acestuia cu noua raţionalitate morală pe care o conţine şi o produce în mod necesar societatea socialistă. Există în acest fel un temei obiectiv pentru corespondenţa şi întrepătrunderea celor două planuri, cu corolarul firesc : a) coeficientul moral inerent unei organizări şi conduceri ştiinţifice centrate pe omul cu "trebuinţe bogate" nu va intra în coliziune antagonică cu socializarea fără precedent a raporturilor umane, şi b) raţionalizarea morală - ca raţionalizare a intereselor personale puse în acord dinamic cu necesităţile generale - va putea să suprime eficient şi ireversibil dihotomizarea, sciziunea omului în fiinţă "abstractă" şi personalitate "concretă", va putea armoniza, în densitatea vieţii sociale, şi pe temeiul acesteia - legile dezvoltării sociale cu pîrghiile intime ale însăşi vieţii particulare.

In continuare, printr-un demers adîncit în interiorul stadiului burghez al socializării relaţiilor umane s-a evedenţiat faptul că, netransparenţa bazelor vieţii în această societate produce o contradicţie fundamentală în însăşi structura personalităţii, contradicţie care transpare şi în tipologia relaţiilor interindividuale directe. Socialismul restructurează şi schimbă tendenţial din temelii şi această realitate, promovînd pentru om transparenţă bazelor vieţii şi tipologii umane corespunzătoare : a) prin propulsarea comunicării sociale, atît în planurile sale transversale, cît şi în cele longitudinale, cu posibilitatea, devenită sarcină tendenţială, de-a încuraja un climat social şi de viaţă interindividuală directă, nedominat de forţe abstracte ; b) prin crearea şi solidificarea bazei psihosociale (şi de psihologie diferenţială) de percepere, sesizare şi trăire nemijlocită a situaţiilor de viaţă sub marca transparenţei noilor semnificaţii valorice ; c) prin multiplicarea premiselor practice pentru o învăţare socială şi morală nedihotomizată, în cadrul căreia "cultura morală" (subiectivitatea morală în acţiune) şi "cultura intelectuală" (conştientizarea, raţionalizarea propriului statut moral, raportat la contextul uman general), aflate în relaţie nemijlocită şi opoziţie relativă, pot să se constituie în autentice resorturi de susţinere a personalităţii morale în formare.

Intr-un fel, în realizarea acestei strategii globale a dezvoltării pe baze socialiste a vieţii - se configurează punctul mobil de convergenţă dintre etic şi estetic, dintre totalitatea plină de conţinut a unui univers uman format din indivizi emancipaţi, şi, modul de apariţie a acestei totalităţi a vieţii pentru ansamblul sensibilităţii umane. Astfel, lumea ca atare (situaţiile vieţii reale) este şi apare ca un proces deschis, armonios, iar imaginea însăşi a acestei lumi congruente se articulează cu şi pe relaţii umane mijlocite şi nemijlocite, îmbibate cu sens emancipator. Noua societate instituie în înaintarea sa progresită această nouă dimensiune a vieţii de relaţie, noi stiluri de viaţă, stiluri în cadrul cărora se înfrăţesc organic corespondînd, elemente ale noii moralităţi, cu reprezentarea, apariţia, înfăţişarea acestei realităţi substanţiale şi într-un orizont estetic.

Pe linia aceloraşi identificări de puncte nodale pentru geneza noilor orizonturi valorice şi normative, se analizează în lucrare tipurile de valorizări prospective ce se ivesc în cadrul raporturilor intergeneraţionale, întrebările şi răspunsurile vizînd cu preponderenţă să releve : a) cum anume devin sau sînt deja sub specia moralităţii noi raporturile intergeneraţionale actuale ; b) cum anume sînt valorizate concret aceste raporturi (ce tipuri, clase şi forme valorice sînt promovate, afirmate) şi c) care elemente valorice sînt de natură să surprindă şi să configureze trăsături pentru o morală prospectivă. Utilizînd date ale unor cercetări actuale de sociologie şi pedagogie morală s-a formulat ipoteza existenţei a trei tipuri de valorizări în cadrul acestui raport : a) substitutive; b) adiţionale; c) originative. Relevînd ponderea şi implicaţiile fiecărui tip de valorizare pentru calitatea etosului s-a urmărit, în acelaşi timp, să se evidenţieze importanţa accentuării şi promovării în practica educaţională a valorizărilor originative.

In cap. "Valoarea morală a omului nou" se dezvoltă şi întăresc prin concretizare o parte din ideile formulate şi avansate în precedentele demonstraţii. Astfel, din perspectiva analizei noului sens pe care-l conţine sistemul valoric-normativ a fost adusă în obiectivul cercetării atît "reconstrucţia ideii de om" cît şi noua dinamică a subiectivităţii individuale în condiţiile societăţii socialiste şi comuniste. Relevînd parţialitatea unor tipuri de definire din literatura etică şi filosofică, a profilului şi a configuraţiei morale a omului nou, s-a optat pentru evidenţierea a două elemente operaţionale în completarea tabelului definitoriu : 1) aducerea în prim plan, intr-o modalitate analitică a structurii interne a ideii de om nou, aşa cum a fost ea formulată în literatura

etică marxistă ; 2) detalierea raportului scop-mijloc la scara întregului demers practic al noii societăți.

Indicînd importanța relativă a definițiilor prin opoziție și absență față de modelele umane și morale anterioare, s-a arătat că acestea sînt absolut necesare, nu însă și suficiente pentru a evidenția novum-ul acestui model uman. In acest context, s-a analizat corespunzător omul ca valoare primară în conexiune directă cu noua realitate socială, cu maturizarea proceselor democrației directe, ale autoconducerii socialiste. Criticînd totodată unele teorii burgheze moderne și contemporane, care se asociază inevitabil cu un sens normativ represiv (omul neputînd fi de fapt în mod real într-un asemenea cadru valoare primară) se arată că, umanismul eticii socialiste înțelege prin centrarea exclusivă pe om, că, nici un mijloc avut în vedere nu poate să omită vreo consecință care ar prejudicia scopul, adică omul cu "trebuințe bogate" în devenirea sa, în actualizarea perpetuă a esenței sale.

Noul sens al normativității, ca și schimbările survenite în sfera valorilor și a proceselor de evaluare normativă, nu se produc independent de modul în care s-a realizat , se realizează efectiv și se concepe educația morală. In ultimă instanță, educația intervine hotărîtor în structura ideii de sens și valoare a vieții individuale, precum și în felul omului de-a se raporta la prescripțiile normative, de-a le înțelege semnificația, implicațiile imediate sau de perspectivă. Analizînd mutațiile valorice survenite și specificînd că, ele au o întemeiere în structurile bazale ale societății, și ținînd cont, totodată, de faptul că, sistemele educaționale tind să reproducă aceste structuri, am ținut să arătăm că, sensul deschis, prospectiv și creator al acestora se va regăsi tendențial și în interiorul practicilor educaționale propriu-zise, în idealul normativ conținut în acestea. Astfel, educația morală trebuie tot mai mult să conțină o componentă anticipativă. In acest fel, socializarea prospectivă se va afla în directă legătură cu tehnicile pedagogice de influențare prospectivă. Societatea prin mecanismele ei de maturizare și autoreglare, creează, totodată, condițiile pentru depășirea învățării sociale și morale tradiționale, în principal prin : a) activarea atitudinii de anticipare a evenimentelor, a celor economico-sociale, umane și morale, plecînd de la premisa că anticiparea include nu doar simpla previziune a stărilor exterioare, ci și responsabilitatea inerentă în influențarea și controlul posibil al acestor evenimente ; b) stimularea atitudinii de sensibilizare la nevoile, trebuințele și aspirațiile originale și legitime ale celorlalte individualități, din contactul direct sau

./.

cel indirect; c) potențarea prin intermediul unui limbaj persuasiv adecvat sentimentelor de grijă față de oameni, toleranță, omenie; d) conștientizarea, încă din fazele timpurii ale educației preșcolare și apoi în funcție de particularitățile de vîrstă, de sex, caracteristici psiho-individuale, asupra legăturii indisolubile existente între scopurile, aspirațiile, interesele personale și cele de ordin general; e) crearea de strategii pedagogice de preîntîmpinare în procesul de sedimentare și clarificare a opțiunilor prospective ale tinerilor, dar și în educația adulților; f) modelarea unor strategii de resocializare morală a persoanelor cu abateri de la normele sociale; g) deplasarea centrului de greutate, în cadrul învățării morale, de la atitudinea "teoretică" față de norme, de la accentuarea normei ca atare, la comportamentul în acord efectiv cu normele, pentru a preîntîmpina starea de duplicitate, cînd, nu comportamentul, ci opinia este normată și sancționată.

In lucrare se demonstrează cum, trecerea de la moralizare la explicație, de la discurs normativist la înțelegerea bazelor social-raționale ale activității de normare se realizează prin aportul conjugat al multor factori, și cum, pe parcurs, cei educaționali prospectivi, ai unei pedagogii de preîntîmpinare tind să primească un rol preponderent. Soluția reală și durabilă - după cum s-a sugerat mereu în cuprinsul tezei - pentru a crea o solidaritate între valorile afirmate și cele realizate, între conținutul real al normelor și trecerea acestora în comportament manifest, între judecată (vorbă) și faptă, între intenție și realizare, între transparență a bazelor vieții de relație și modul de raportare deschis, emancipat la aceasta, constă, în întărirea, încurajarea la nivel paranormativ și nenormativ a omului ca valoare primară, în condițiile în care oamenii "trebuie să învețe să devină revoluționari".[1/] Importanți sînt deci stimulii practic-educaționali, încărcați cu elemente congruente de ordin cognitiv, afectiv și volițional, precum : a) înțelegere cuprinzătoare, dezmărginită a situațiilor existențiale în conexiune directă, necesară, cu relevarea rolului jucat de om în cadrul acestora; b) crearea capacității de-a gîndi variabilele posibile în contextul neeludării efectelor acestora asupra semenilor; c) decelarea corectă a propriului interes, conjuncția lui cu cel presupus de situația morală elementară a socialismului ș.a.

O asemenea situație cadru se corelează cu tendința transformării societății socialiste într-o veritabilă societate educațională, axul acesteia constituindu-l autoeducația colectivă.

1/ Nicolae Ceaușescu, Cuvîntare la Consfătuirea de lucru pe problemele muncii organizatorice și politico-educative, Mangalia, 4 august, Scînteia, 5 august, 1983.

In acest fel triplul statul educațional al omului de educator, educat și autoeducator va influența tendențial puternic gradul de integrare în procesul muncii și structura relațiilor interumane, augmentînd comunicarea transparentă și comportamentul exemplar, asigurînd, totodată pe această bază dezvoltarea optimă a conștiinței permanentei autodeveniri, a propriei autodezvoltări. Formele democrației directe și participative, impun, în acest context, creșterea responsabilității educaționale a colectivitățiă, a opiniei publice, a grupurilor de muncă, a organizațiilor politice și obștești.

x

x x

Conluziv, ținem să precizăm că, schemele tipologice propuse - care reduc inevitabil diversitatea vie a formelor de manifestare ale etosului la cîteva constante - au năzuit să evidențieze accentele principale pe care s-a clădit funcția normativă a moralei. S-a întărit în acest mod ideea că, există, atît o normativitate constituită, cît și o normativitate constituantă, atît o funcție reală a acestora, cît și una aparentă, atît continuități cît și discontinuități, între ceea ce exprimă ca ideal sistemele normative și ceea ce ele imprimă real - efectiv conștiinței și comportamentului uman. Normativitatea nefiind neutră din punct de vedere axiologic, în mod firesc, am dat răspuns în teză ideii după care aceasta exprimă și redă, prin însăși substanța ei măsura în care organizarea rațională a activităților umane se face prin intermediul normelor, regulilor și preceptelor, pe coordonate afirmative, eliberatoare, în noua societate.

Bibliografie selectivă

1/ Marx, K., Engels, F. - Opere, vol.7, Editura Politică, București, 1960.

2/ Marx, K., Engels, F. - Opere, vol.16, Editura Politică, București, 1963.

3/ Marx, K., Engels, F. - Scrieri din tinerețe, Editura Politică, București, 1968.

4/ Lenin, V.I. - Opere complete, vol.41, Editura Politică, București, 1966.

x

x x

5/ x x x - Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste, Editura Politică, București, 1974.

6/ x x x - Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura Politică, București, 1975.

7/ Ceaușescu, Nicolae - România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste, vol.3, Editura Politică, București, 1969.

8/ Ceaușescu, Nicolae - România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, vol.14, Editura Politică, București, 1977.

9/ Ceauşescu, Nicolae - Raport la cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român, Editura Politică, Bucureşti, 1979.

1o/ Ceauşescu, Nicolae - Expunere cu privire la stadiul actual al edificării socialismului în ţara noastră, la problemele teoretice, ideologice şi activitatea politică, educativă a partidului. 1 iunie 1982, Editura Politică, Bucureşti, 1982.

11/ Ceauşescu, Nicolae - Cuvîntare la Consfătuirea de lucru pe problemele muncii organizatorice şi politico-educative, Mangalia, 4 august, 1983, Scînteia, 5 august 1983.

x

x x

12/ Andrei, Petre - Filosofia valorii, în Opere sociologice, vol.I, Editura Academiei, Bucureşti, 1973.

13/ Aristotel - Etica nicomahică, Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1944.

14/ Ayer, A.I. - Language, truth and logic, Penguin books, 1971.

15/ Bellu, Niculae - Situaţia morală elementară în etosul socialist, în Revista de filozofie nr.9/1974.

16/ Bellu, Niculae - Ipoteze pentru o tipologie a normativităţii în etosul socialist, în Revista de filozofie nr.3/1977.

17/ Bellu, Niculae - Norme şi valori în etosul socialist, în Revista de filozofie nr.1/1981.

18/ Cătineanu, Tudor - Elemente de etică, vol.1, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.

19/ Constantin, Vasile - Etica, Academia "Stefan Gheorghiu", 1974.

20/ Emptain, Louis - Vers une nouvelle éthique, Editions du Jour, colection "An 2000", Paris, 1973.

21/ Fourastiér, J. - Essais de morale prospective, Editions Gouthier, 1966.

22/ Gherea, C. Dobrogeanu - Opere complete,vol.4, Editura Politică, București, 1977.

23/ Gusti, Dimitrie - Opere, vol.II, Editura Academiei, București, 1969.

24/ Grigoraș, Ioan - Principii de etică socialistă, Editura Stiințifică, București, 1974.

25/ Horkheimer, Max - Eclipse de la Raison, Payot, Paris, 1974.

26/ Ianoși, Ion - Estetica, Editura Didactică și Padagogică, București, 1978.

27/ Kant, Immanuel - Critica rațiunii practice, Editura științifică, București, 1972.

28/ Mehler, Fred - Aspecte ale relației diferențiale a generațiilor cu valorile în procesul dezvoltării conștiinței socialiste, în vol. Coordonate valorice ale civilizației socialiste, Editura Academiei, București, 1976.

29/ Makai, Maria - The dialectics of moral consciousness ..., Akadémiai Kiado, Budapest, 1972.

30/ Marcuse, Herbert - Contre-revolutions et revolte, Edition du Seuil, Paris, 1973.

31/ Miroş, Liubomira - Baza ontică a sistemului valorilor morale în socialism, în vol. Civilizaţia socialistă..., Editura Academiei, Bucureşti, 1979.

32/ Morar, Vasile - Dialectica contradictorie normă-valoare, în: Revista de filozofie nr. 1/1981.

33/ Morar, Vasile - Socialismul şi dimensiunea etico-estetică a relaţiilor interumane, în: Revista de filozofie nr.6/1981.

34/ Moraru, Ion - Normă morală şi comportament moral, în: Revista de filozofie, nr.6/1979.

35/ Pătrăşcanu, Lucreţiu - Un veac de frămîntări sociale 1821-1907, Editura Cartea Rusă, Bucureşti, 1945.

36/ Platon - Republica, Editura Casa Scoalelor, Bucureşti, 1941.

37/ Popa, Cornel - Normele, valorile şi activităţile normate, în: Revista de filozofie, nr. 1/1981.

38/ Popescu, Vasile - Valoare, normă morală şi practică socială, în: Revista de filozofie, nr. 1/1981.

39/ Seve Luciene - Marxismul şi teoria personalităţii, Editura Politică, Bucureşti, 1974.

40/ Stoica, Stelian - Prelegeri de etică, Tipografia Universităţii Bucureşti, 1975.

41/ Stoica,Stelian - Emanciparea trebuințelor - condiție a emergenței sentimentelor proprii moralei socialiste, în: Revista de filozofie, nr.5/1980.

42/ Stoica, Stelian - Normă și valoare morală, în: Revista de filozofie, nr.1/1981.

43/ Tudosescu, Ion - Acțiunea umană și dialectica vieții sociale, Editura Politică, București, 1980.

44/ Weber, Max - L'éthique protestante et l'esprit du capitalisme, Librairie Plon, Paris, deuxiéme édition, 1967.

45/ Zamfir, Cătălin - Discursul normativ și discursul explicativ, în: Revista de filozofie nr. 6/1971.

46/ Zamfir, Cătălin - Metoda normativă în psihosociologia organizării, Editura Stiințifică, București, 1972.

47/ Zamfirescu, Vasile - Normativ, descriptiv și explicativ în etică, în: Etos și contemporaneitate, Editura Stinnțifică, București, 1971.